EIS-nieuws

Jaarverslag EIS 2003

Voorwoord

Het bestuur van EIS-Nederland is blij dat het bureau onder leiding van Roy Kleukers tijdig en adequaat kan rapporteren over de resultaten van 2003. Het werk groeide, en in het bijzonder valt dit jaar het grote aantal publicaties op.

Het verslag verschijnt in een periode waarin de kranten weer volstaan met berichten over de ernstige bedreigingen van de biodiversiteit, terwijl - mede onder invloed van een stagnerende economie - het belang van de ecologische hoofdstructuur (EHS) voortdurend onder vuur ligt. Deze zaken zijn voor ons en de vele vrijwilligers die de Nederlandse fauna nauwgezet in kaart brengen een extra motivatie om onvermoeibaar door te gaan met ons werk. Daarin wordt samenwerking van steeds groter belang, niet alleen met onze werkgroepen en de zusterorganisaties voor faunistiek en floristiek, maar ook met diegenen die zich met bescherming en voorlichting bezighouden, verenigd in het Platform Soortenbeschermende Organisaties.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat het in 2003 deels vernieuwde bestuur in elke vergadering een groot deel van de tijd besteedde aan velerlei vormen van samenwerking en de noodzaak om die te verbeteren en intensiveren. Niet in de laatste plaats gaat het daarbij om het groeiend aantal initiatieven op het gebied van digitale informatievoorziening.

De vlekkeloze en effectieve samenwerking met onze meest nabije partner, Naturalis, kon in 2003 opnieuw worden bekrachtigd in een samenwerkingsconvenant. Die relatie is vanzelfsprekend, desalniettemin gebruik ik graag deze plek om onze waardering ervoor te onderstrepen.

Frans Ellenbroek, voorzitter

Bestuur

Op 1 maart traden Mark van Veen, Wouter van Steenis en Gerard Jagers terug uit het EIS-bestuur. Daarna zag het bestuur er als volgt uit: Frans Ellenbroek (voorzitter), Matty Berg (secretaris), Peter van Helsdingen (penningmeester), Willem Ellis (lid) en Martin Soesbergen (lid).

Figuur 1. Groei van het aantal records in de EIS-databank

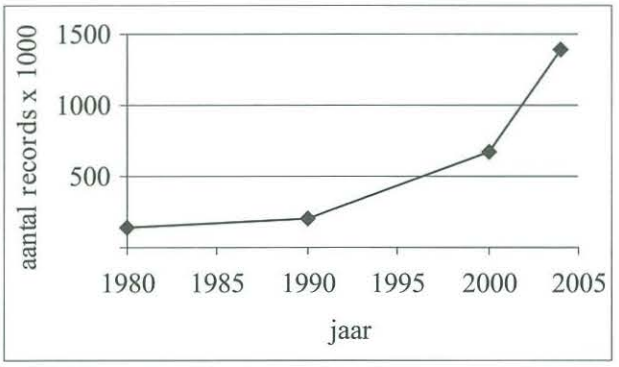

Bureau

In 2003 waren zeven personen werkzaam bij EIS-Nederland, verdeeld over 4,6 fte.

Roy Kleukers (0,6 fte)
André van Loon (0,5 fte)
Vincent Kalkman (0,7 fte)
Menno Reemer (0,8 fte)
John Smit (0,8 fte)
Arjan Stroo (0,8 fte)
Arno Boesveld (0,4 fte)

Daarnaast werd door enkele mensen bijgedragen aan opdrachten en projecten: Rykel de Bruyne, Wouter Jansen, Bram Koese, Theo Peeters en Hans Turin. Vele werkgroepscoördinatoren en andere specialisten droegen bij aan opdrachten en projecten.

Bijeenkomsten

- In 2003 werden twee goed bezochte EIS-dagen te Naturalis georganiseerd, 'Voorbij de stippenkaart' (1 maart) en 'Faunistiek van Zoetwaterorganismen' (13 december). Op 19 december organiseerde EIS bovendien een faunistieksessie tijdens de Entomologendag van de NEV te Groningen.
- Van 3-6 september 2003 vond het tweejaarlijkse colloquium van E.I.S. in Cardiff plaats. Hierbij waren vier vertegenwoordigers vanuit Nederland aanwezig, Peter van Helsdingen, Vincent Kalkman, Roy Kleukers en Menno Reemer.

Projecten

- In 2003 werd het bestand voor het zweefvliegenproject (samenwerking met NJN en NEV) afgesloten. De schrijversgroep is gestart met het manuscript voor een nieuw deel in de Nederlandse Fauna. Een subsidieaanvraag voor redactieondersteuning is toegekend voor 2004 en 2005 (VSB). Voor de serie Nederlandse Fauna werd het door EIS samengestelde manuscript over wespen en mieren door de eindredactie van Naturalis bewerkt.
- Arjan Stroo was aangesteld voor het door Laser gefinancierde project 'Een ruggengraat voor ongewervelden'. Binnen dit project werd kennis verzameld over beleidsrelevante soorten en werd bepaald hoe draagvlak voor bescherming van ongewervelden in de praktijk van EIS geïncorporeerd kan worden.
- EIS levert een bijdrage aan het project 'Bosranden, kansen voor vlinders, bijen en meer ...', dat door de Vlinderstichting geïnitieerd is (financiering Laser). In 2004 verschijnt een boek en starten de cursussen voor beheerders.
- Arno Boesveld voert een inventarisatie uit van de mollusken van Noord-Brabant. Hij is aangesteld middels een ID-baan via de gemeente Dordrecht en krijgt financiële ondersteuning van de provincie Noord-Brabant.
- Met het Natuurhistorisch Genootschap Limburg werd een start gemaakt met een atlasproject voor de sprinkhanen van Limburg.

Bestandsopbouw

- In 2003 werden circa 235.000 records toegevoegd aan de landelijke bestanden. Belangrijke toevoegingen betroffen met name de zweefvliegen, waar de laatste gegevens voor de atlas werden toegevoegd. Daarnaast heeft het bureau onder meer geholpen met de opbouw van het kokerjufferbestand en een nieuw gallenbestand.

EIS in de pers

- EIS is in 2003 regelmatig in het nieuws geweest, onder meer door het werk aan het vliegend hert, de zonnebaarsactie van RAVON, bijenwerk voor Natuurmonumenten, rode lijsten bijen en mollusken, de naamlijst van de bronswespen en het artikel over oprukkende ongewervelden in De Levende Natuur. Dit laatste zorgde voor een groot artikel op de voorpagina van het wetenschapskatern van de Volkskrant, getiteld 'Vreemde beestjes in het land'.

Publicaties

- In 2003 verschenen nummer 18 en 19 van de Nederlandse Faunistische Mededelingen, nu standaard met een aanzienlijke hoeveelheid kleur. In totaal 240 pagina's, met onder meer artikelen over diverse wespengroepen, pseudoschorpioenen, pissebedden, watermijten, hooiwagens, roeipootkreeftjes, zweefvliegen, mieren en relatief veel aandacht voor kevers. Een speciale vermelding verdient de langverwachte naamlijst van de bronswespen (Chalcidoidea) van Theo Gijswijt, met 620 nieuwe soorten voor de fauna. Hiermee werd de Nederlandse fauna in een klap met 2,5 % uitgebreid.
- Naast de reguliere uitgaven verscheen er een grote hoeveelheid overige publicaties. Als eerste dient het Europese boek over het loopkevergenus *Carabus* in de serie Fauna Europaea Evertebrata genoemd te worden. Verder de proceedings van het EIS-colloquium in 2001 (gepresenteerd op het EIS-colloquium in Cardiff), het eerste Waarnemingenverslag met actuele verspreidingskaarten van libellen, dagvlinders en sprinkhanen (i.s.m. De Vlinderstichting) en de rode lijsten van bijen en mollusken. In totaal werden 2074 pagina's geproduceerd in 2003.

Opdrachten

- Op het gebied van opdrachten stonden in 2003 het vliegend hert en de wrattenbijter (i.s.m. Bureau Natuurbalans) in het centrum van de belangstelling. Het Beschermingsplan Limburgse sprinkhanen werd in 2003 afgerond. Voor de Plantenziektenkundige Dienst werd een onderzoek uitgevoerd naar de boorvlieg *Rhagoletis indifferens* en een snelle scan van invasieve Arthropoda in Nederland. Voor dit laatste project werd gebruik gemaakt van de expertise uit de EIS-werkgroepen. Via het Natuurloket werden 32 gegevensleveringen verzorgd. De opdrachten zorgden, samen met de subsidies, voor een adequate financiering van het EIS-bureau.

Internet

- De website van EIS (www.naturalis.nl/eis) is in 2003 sterk uitgebreid.
- Er zijn in 2003 diverse plannen gemaakt voor het beschikbaar maken van kennis over de Nederlandse fauna via internet, onder meer het project 'Nederlandse dieren op het web'.

Samenwerking

- Ook in 2003 werd weer samengewerkt met diverse gelijkgestemde organisaties. De belangrijkste partner is Museum Naturalis, waarmee het samenwerkingscontract verlengd werd.
- Stichting EIS is aangesloten bij twee verenigingen op het gebied van natuurstudie en bescherming in ons land, Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF) en het Platform Soortbeschermende Organisaties (PSO). Via de VOFF is EIS onder meer betrokken bij het Natuurloket en organisatie van het verspreidingsonderzoek aan flora en fauna.
- In 2003 werd voor diverse projecten samengewerkt met de volgende organisaties: Loopkeverstichting, Stichting Anemoon, De Vlinderstichting, Nederlandse Entomologische Vereniging, Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, Bureau Natuurbalans, Natuurhistorisch Genootschap.

Roy Kleukers

Afronding inventarisatie mollusken Noord-Brabant

Zoals in de vorige EIS-nieuwsbrief reeds werd gemeld is er vanaf augustus 2003 gewerkt aan het inventariseren van de mollusken van Noord-Brabant. Dit project wordt uitgevoerd in het kader van het, samen met Stichting Anemoon, georganiseerde Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM). Voor dit project zijn er afgelopen jaar zo'n 90 velddagen gemaakt, meer dan 220 monsters genomen en meer dan 52.000 slakken op naam gebracht. Niet elk 5x5-kilometerhok kon onderzocht worden maar toch heeft het veldwerk er voor gezorgd dat de provincie van één van de slechtst onderzochte nu één van de best onderzochte provincies is geworden. Het veldwerk heeft zich bijna geheel gericht op terrestrische soorten. In totaal werden 68 terrestrische soorten aangetroffen waaronder nagenoeg alle reeds bekende soorten en meerdere soorten die nieuw zijn voor de Brabantse fauna. Hiermee is ongeveer 75% van de Nederlandse landslakken recent in deze provincie aangetroffen. Tijdens het veldwerk is speciale aandacht gegeven aan de enkele soorten die op de nota soortenbeleid van de provincie Noord-Brabant staan. Van de landsoorten die op deze lijst staan kon alleen de wijngaardslak *Helix pomatia* niet worden teruggevonden. De overige soorten (fijngeribde grasslak *Candidula gigaxii*, gestreepte korfslak *Vertigo substriata* en grofgestreepte glimslak *Zonitoides excavatus*) werden wel gevonden. Deze laatste werd zelfs op veel nieuwe plekken aangetroffen en blijkt in dit deel van Nederland aanzienlijk minder zeldzaam dan verwacht. In juli wordt er gewerkt aan een rapportage over het project. Het is de bedoeling om te zijner tijd een uitgebreid artikel te maken over de resultaten.

Per 1 augustus stopt het werk in de provincie Noord-Brabant en wordt de overstap gemaakt naar de provincie Zuid-Holland. Op het duingebied na is deze provincie nog slecht onderzocht en er valt hier veel werk te verzetten. In het duingebied zal de nauwe korfslak *Vertigo angustior* (een habitatrichtlijnsoort) veel aandacht krijgen, daarbuiten zal specifieke aandacht worden gegeven aan de kleverige poelslak *Myxas glutinosa*. Deze zoetwatersoort is in Europa sterk achteruitgegaan en is in Nederland verdwenen van een groot aantal locaties. De soort wordt relatief vaak in krabbescheervegetaties gevonden waardoor gericht veldwerk goed mogelijk is. Naast aandacht

Tabel 1. De tien in Noord-Brabant op het grootste aantal locaties aangetroffen soorten mollusken. In de laatste kolom het percentage van het totaal aantal monsterpunten waarin de soort werd aangetroffen.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal locaties	Percentage
Ammonshorentje	*Nesovitrea hammonis*	171	40%
agaathoorn spec.	*Cochlicopa* sp.	162	38%
Haarslak	*Trichia hispida*	141	32%
Look-glansslak	*Oxychilus alliarius*	121	28%
Boerenknoopje	*Discus rotundatus*	119	28%
Tuinslak	*Cepaea nemoralis*	119	28%
Donkere glimslak	*Zonitoides nitidus*	114	27%
Gewone barnsteenslak	*Succinea putris*	113	26%
Dwergpuntje	*Punctum pygmaeum*	105	25%
Kelderglansslak	*Oxychilus cellarius*	87	20%

voor deze specifieke soorten wordt geprobeerd om zoveel mogelijk 5x5-kilometerhokken in de provincie te bezoeken om zo de verspreiding van de Nederlandse mollusken weer iets beter in kaart te brengen. De werkzaamheden in de provincie Zuid-Holland zullen een jaar in beslag nemen.

Arno Boesveld

Bosrandenproject

De eerste fase van het bosrandenproject is afgerond; het boek 'Bosrandbeheer voor vlinders en andere ongewervelden' is gepubliceerd en met veel enthousiasme ontvangen. Het boek behoort bij een cursus bosrandbeheer voor natuurbeheerders. Het betreft een samenwerkingsproject tussen De Vlinderstichting, EIS-Nederland en Helicon Opleidingen en wordt gesubsidieerd door Laser. De tweede fase van het project, het geven van de workshops, is op dit moment in volle gang. Het aantal aanmeldingen is veel hoger dan verwacht. De eerste zes workshops zijn inmiddels al gegeven en het gemiddelde aantal deelnemers lag daarbij rond de 20! Er moet zelfs flink heen en weer geschoven worden met sommige deelnemers om te voorkomen dat sommige workshops overvol raken. Naast de verwachte aanmeldingen van de verschillende provinciale landschappen, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten hebben zich ook verschillende particulieren aangemeld en zelfs een groep beheerders van een golfbaan! Alle deelnemers zijn enthousiast over het project en de workshop. Een verslag over het praktijkgedeelte 's middags van de workshop in Groningen is na te lezen op de website van De Vlinderstichting (www.vlinderstichting.nl). Het boek Bosrandbeheer voor vlinders en andere ongewervelden is voor 19,95 euro te bestellen bij de KNNV Uitgeverij (www.knnvuitgeverij.nl).

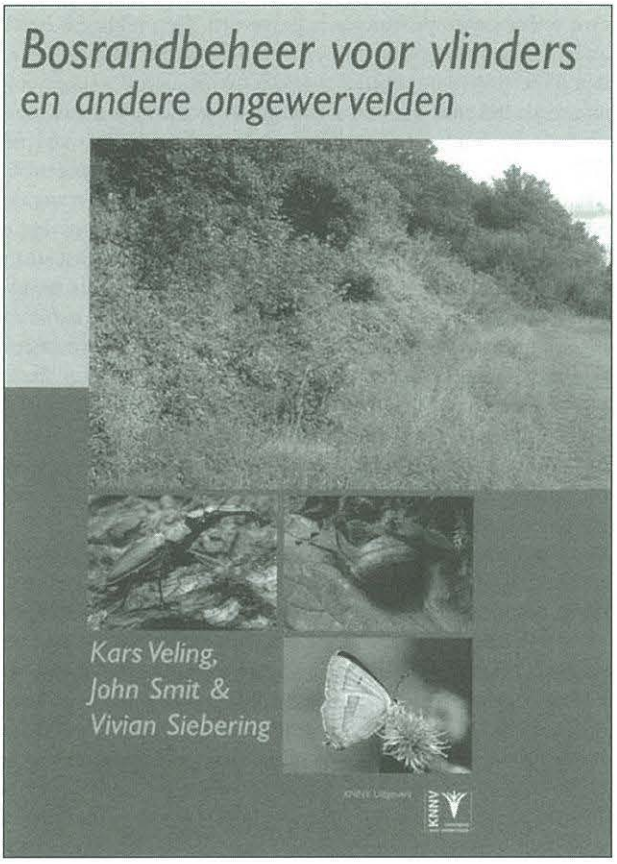

John Smit

Afronding project 'Een ruggengraat voor ongewervelden'

Begin 2004 is het project 'Een ruggengraat voor ongewervelden' afgerond. Dit project, uitgevoerd met subsidie in het kader van de Regeling Draagvlak Natuur (Laser), had tot doel het versterken van de rol van ongewervelden in het Nederlandse natuurbeleid. Met de afronding van het project is de aanstelling van Arjan Stroo, die vanaf januari 2003 bij EIS-Nederland in dienst was, afgelopen. Het project bestond uit een grote hoeveelheid losse deelprojecten die alle tot doel hadden kennis over ongewervelden en beleid te publiceren en de bekendheid van EIS als kenniscentrum voor ongewervelden te vergroten. Belangrijk resultaat van het project is een serie rapporten voor de Provinciale Landschappen, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer over het voorkomen van ongewerelden in hun terreinen. Daarnaast is er veel aandacht besteed aan het netjes op een rij zetten van de aanwezige kennis over beleidsrelevante ongewervelden. Behalve een artikel in de EIS-nieuwbrief, waarin een overzicht wordt gegeven van alle ongewervelden genoemd in Nederlandse beleidsdocumenten, heeft dit geresulteerd in een aanvulling van onze bestanden van habitatrichtlijnsoorten. Eén van de vele kleine onderdelen van het project was de inspraak in de aanwijzing van habitatrichtlijngebieden die resulteerde in de aanwijzing van de St. Jansberg bij Nijmegen als beschermd gebied voor het vliegend hert. Al met al heeft het project ervoor gezorgd dat EIS een stuk slagvaardiger is geworden wat betreft het aanbieden van voor beheer en beleid belangrijke informatie. Deels hierdoor zijn we in staat om dit jaar voor het ministerie van LNV een inventari-

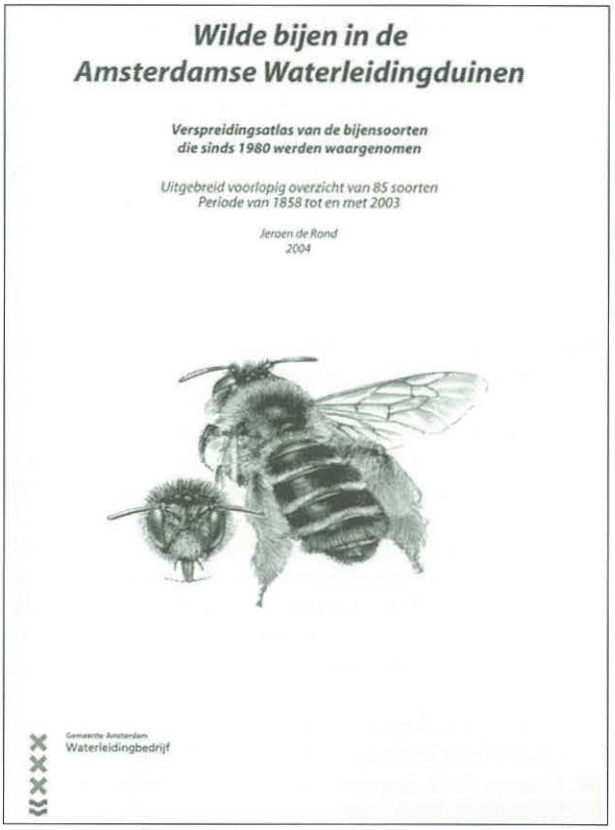

satie-inhaalslag uit te voeren van de kevers en libellen van de Habitatrichtlijn.

Vincent Kalkman

Nieuwe publicaties

Waarnemingenverslag ongewervelden 2004. Uitgave EIS-Nederland, De Vlinderstichting & NVL.
Enkele weken geleden is het waarnemingenverslag 2004 verschenen. Dit waarnemingenverslag is net als vorig jaar uitgegeven samen met De Vlinderstichting en de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (LNV). De selectie van behandelde soorten is wel anders dan vorig jaar. De sprinkhanen komen niet aan bod en slechts een deel van de dagvlinders en libellen wordt behandeld. Wel zijn dit jaar enkele nachtvlinders opgenomen en wordt specifiek aandacht gegeven aan enkele soorten van de habitatrichtlijn. Uitsmijter is de wespenspin, misschien het mooiste voorbeeld van hoe een ogenschijnlijk weinig mobiele soort in enkele jaren een heel land kan veroveren.
Het waarnemingenverslag wordt naar alle ontvangers van de EIS-nieuwsbrief gestuurd. Indien men het niet heeft ontvangen of indien men nog een extra exemplaar wil, dan kan men een berichtje sturen naar eis@naturalis.nnm.nl.

Wilde bijen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Verspreidingsatlas van de bijensoorten die sinds 1980 werden waargenomen. Uitgebreid voorlopig overzicht van 85 soorten. Uitgave Waterleidingbedrijf Amsterdam.
Enkele jaren geleden heeft EIS-Nederland in opdracht van de Gemeente Amsterdam Waterleidingbedrijf een atlasje van de bijen van de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) samengesteld. Door omstandigheden heeft de publicatie van deze atlas enige jaren op zich doen wachten. Wel werd in 2002 een publieksversie uitgebracht met informatie over 15 goed herkenbare bijen. In het voorjaar van dit jaar is de uitgebreide versie gepubliceerd. Jeroen de Rond, de auteur van het boek, heeft afgelopen jaren aanvullend veldwerk uitgevoerd en de nieuwe informatie en veldervaringen verwerkt in de teksten. Hierdoor is het een erg leuk en compleet boekwerkje geworden. Het grootste deel wordt in beslag genomen door de bespreking van 85 soorten die vanaf 1980 in het gebied zijn waargenomen. Elke soorttekst bestaat uit een verspreidingskaartje van de soort in de AWD, informatie over het uiterlijk, de biotoop en het voorkomen van de soort in Nederland en in de AWD. Het is de bedoeling dat de inventarisatie van de AWD komende jaren wordt voortgezet en daarom is er in de soortteksten veel aandacht besteed aan opmerkingen over waar, wanneer en bij welk biotoop de verschillende soorten gezocht moeten worden. In de ongeveer 20 pagina's tellende inleiding wordt informatie gegeven over de herkomst van de gegevens, over de verschillende duinlandschappen en de bijbehorende bijensoorten en over de mogelijkheden om zelf onderzoek naar bijen te verrichten. In de bijlagen staat onder meer een lijst met de 33 soorten die vanaf 1980 niet meer in het gebied zijn teruggevonden. Opvallend is dat de veenbewonende hommels als eerste verdwenen zijn. Het boekje eindigt met twee kleurenplaten met daarop 16 makkelijk herkenbare soorten. Met deze platen kunnen leken een deel van de soorten op naam brengen. Afgelopen jaren hebben enkele regionale insectenwerkgroepen al bijenexcursies in de AWD gehouden. Het is te hopen dat een deel van de excursiedeelnemers zich verder gaat verdiepen in de bijenfauna van de AWD; informatie hebben ze met dit boekje in ieder geval genoeg. Het boekje kan besteld worden door een e-mailbericht te sturen naar a.botschuyver@wlb.amsterdam.nl.

Vincent Kalkman

Nederlandse Faunistische Mededelingen

In nummer 20 van Nederlandse Faunistische Mededelingen is er veel aandacht voor Hymenoptera, met name de parasitaire angeldragers. Het grootste deel van het nummer wordt in beslag genomen door een artikel over de Nederlandse wespbijen en daarnaast worden een parasitaire mierensoort en een parasitaire bijensoort nieuw voor de Nederlandse fauna gemeld. Ook deze keer zijn er weer veel kleurenfoto's. De deadline voor kopij voor nummer 21 is 15 augustus 2004.

J.G.M. Cuppen, Th. Heijerman, P. van Wielink, A.J.M. Loomans – Het lieveheersbeestje *Harmonia axyridis* in Nederland: een aanwinst voor onze fauna of een ongewenste indringer (Coleoptera: Coccinellidae)?
R.P.W.H. Felix & P.H. van Hoof – Massaal voorkomen van de sikkelsprinkhaan *Phaneroptera falcata* op de Oirschotse heide (Orthoptera: Tettigoniidae)
I.P. Raemakers – De kortsnuitbloedbij *Sphecodes majalis* nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Apidae)
P. Boer & J. Noordijk – De ruige gaststeekmier *Myrmica hirsuta* nieuw voor Nederland (Hymenoptera: Formicidae)
J. Smit – De wespbijen (*Nomada*) van Nederland (Hymenoptera: Apidae)
M. Reemer & W. Renema – Drie soorten zweefvliegen minder op de Nederlandse lijst (Diptera: Syrphidae)
W. Renema & M. Reemer – Twee soorten zweefvliegen erbij op de Nederlandse lijst (Diptera: Syrphidae)

Roy Kleukers

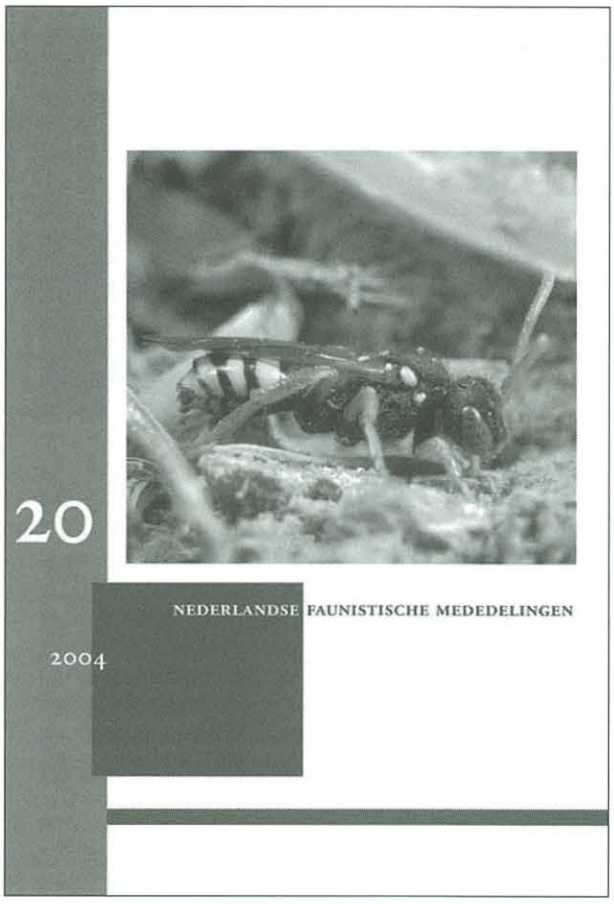

Soortenregisters Nederland

Museum Naturalis heeft al lange tijd de ambitie om een soortenlijst van de Nederlandse fauna samen te stellen. Dit project, dat vroeger Zoölogisch Basisregister (Zoobas) genoemd werd, heeft lange tijd op een laag pitje gedraaid, maar kan nu door externe financiering van de organisatiekosten opgepakt worden. Zo is er belangstelling van het ministerie van LNV om een lijst van de Nederlandse organismen te maken en hebben de waterbeherende instanties aan Naturalis gevraagd om de lijsten van aquatische organismen bij te houden. In 2004 wordt een eerste lijst opgesteld, waarbij al deze initiatieven samenkomen en updates en beheer georganiseerd worden. De lijsten zullen via een internetsite te raadplegen zijn. Binnen dit project wordt nauw samengewerkt met EIS-Nederland en andere partners. In een volgende nieuwsbrief meer over dit project.

Roy Kleukers

EIS-website

De website van EIS (www.naturalis.nl/eis) blijft gestaag doorgroeien. Op dit moment worden niet alleen de belangrijkste activiteiten van het bureau voorgesteld, maar ook de bureaumedewerkers en het bestuur. Bovendien zijn de meeste EIS-publicaties te vinden en te bestellen via internet. Een ander deel van de website is gewijd aan de beleidsrelevante ongewervelden. Ten dele als uitvloeisel van het project 'Een ruggengraat voor ongewervelden' en voor een deel als onderdeel van de landelijke inventarisatie van het vliegend hert. Bij dit project wordt door middel van het plaatsen van oproepjes gevraagd om waarnemingen. De pagina op de website (www.naturalis.nl/vliegendhert) is bedoeld om wat achtergrondinformatie te geven.
EIS-werkgroepcoördinatoren kunnen nog steeds materiaal aanleveren om hun werkgroep op de website te presenteren (smitj@naturalis.nnm.nl).

John Smit

Vliegend hert

In het kader van het Nationaal Plan Verspreidingsonderzoek (NPV) wordt dit jaar een inhaalslag uitgevoerd met betrekking tot het in kaart brengen van de verspreiding van de beleidsrelevante soorten (zie onder). Zo ook voor het vliegend hert. Dit project zal een zelfde opzet hebben als het onderzoek dat afgelopen jaar heeft plaatsgevonden in de provincies Gelderland en Utrecht. Er zal door middel van het plaatsen van oproepjes in diverse media een beroep gedaan worden op eenieder om waarnemingen door te geven. Vorig jaar is het een groot succes gebleken in Gelderland, er zijn maar liefst 170 waarnemingen binnengekomen, waaronder van de Veluwezoom, waarvan gedacht werd dat de soort verdwenen zou zijn. We hopen dat het project van dit jaar even succesvol zal zijn. Er is een website gemaakt met algemene informatie over voorkomen, verspreiding en herkenning van het vliegend hert: www.naturalis.nl/vliegendhert.

John Smit

Inhaalslag Habitatrichtlijnsoorten van start

Recent is de aandacht voor de soorten van de Habitatrichtlijn sterk toegenomen. Deels komt dit door de problemen die enkele soorten hebben veroorzaakt bij grote bouwprojecten en deels door de rapportageplicht vanuit Europa. Vooral dit laatste heeft ervoor gezorgd dat het ministerie van LNV veel aandacht heeft voor het op orde krijgen van de informatie over deze soorten. Het streven is om in de toekomst om de 5 tot 10 jaar elk kilometerhok waar een Habitatrichtlijnsoort voorkomt te onderzoeken. Met betaalde krachten is dit nagenoeg onbetaalbaar en gestreefd wordt om dit voornamelijk met behulp van vrijwilligers uit te voeren. Van veel soorten is het verspreidingsbeeld nu verre van compleet en daarom wordt er dit jaar een grootschalige inhaalslag uitgevoerd. De omvang van deze klus wordt duidelijk als men zich bedenkt dat alleen al voor een soort als de kamsalamander honderden velddagen nodig zijn. Voor de ongewervelden is de hoeveelheid uit te voeren veldwerk relatief gering. Dit komt doordat het om relatief weinig soorten gaat en we onze bestanden goed op orde hebben. Samen met De Vlinderstichting wordt dit jaar de inhaalslag voor de libellen uitgevoerd. Het gaat hierbij om vijf soorten: noordse winterjuffer *Sympecma paedisca*, gaffellibel *Ophiogomphus cecilia*, rivierrombout *Gomphus flavipes*, groene glazenmaker *Aeshna viridis* en gevlekte witsnuitlibel *Leucorrhinia pectoralis*. Vooral de rivierrombout levert veel werk op aangezien de verwachting is dat deze soort nu in het gehele rivierengebied te vinden is. De andere twee soorten waarvoor EIS dit jaar een inhaalslag uitvoert zijn de gestreepte waterroofkever *Graphoderus bilineatus* en het vliegend hert *Lucanus cervus*. Door de lage trefkans is de laatste nauwelijks met veldwerk te inventariseren en daarom is voor deze soort gekozen om aan de hand van oproepjes op campings en lokale sufferdjes waarnemingen binnen te halen. Van de gestreepte waterroofkever is de beschikbare informatie te gering om al over te gaan op een grootschalige inventarisatie. Voor deze soort is daarom gekozen om eerst de reeds bekende locaties te bezoeken om meer informatie in te winnen over de biotoop en de beste vangmethode. Aan de hand van deze informatie wordt dan een inventarisatiestrategie opgesteld.
Het werk voor de inhaalslag zal komend jaar veel tijd van het bureau vergen en zal van veel soorten nieuwe informatie opleveren. Gehoopt wordt dat het verspreidingsonderzoek aan deze soorten in de toekomst structureel door het ministerie van LNV ondersteund zal worden.

Vincent Kalkman

EIS-dag Faunistiek van waterorganismen

Op 13 december 2003 vond te Naturalis de EIS-dag 'Faunistiek van waterorganismen' plaats. In de ochtend vergaderden de werkgroepcoördinatoren over hun activiteiten en de rest van de dag was gevuld met lezingen. Bert Higler lichtte zijn werkzaamheden voor een boek over kokerjufferlarven toe en David Tempelman gaf een helder overzicht van de stand van de kennis over de Nederlandse macrofauna. Hieruit bleek dat er nog veel werk voor EIS te verzetten valt. Henk Moller Pillot gaf een uitleg over zijn unieke onderzoek in de Roodloop, waarbij de relaties tussen macrofaunasoorten en hun omgeving werden blootgelegd. In totaal namen circa 60 personen deel aan de dag.

Roy Kleukers

EIS-dag 15 januari 2005: 'Blik op bos'

De jaarlijkse EIS-dag wordt gehouden op 15 januari 2005 en zal plaatsvinden in Naturalis te Leiden. 's Ochtend wordt tijdens de bijeenkomst van de werkgroepcoördinatoren en het bestuur van EIS-Nederland het beleid en de lopende projecten besproken. Deze bijeenkomst staat open voor alle geïnteresseerden. Het middagprogramma bestaat uit een vijftal lezingen waarin specifiek aandacht wordt gegeven aan veranderingen in de Nederlandse bossen en de invloed op de Nederlandse ongewervelden. Afgelopen jaren is duidelijk geworden dat het ouder worden van bossen en het aangepaste bosbeheer grote invloed heeft op veel soortgroepen. Een deel van de soortgroepen lijkt hiervan te profiteren (bijvoorbeeld zweefvliegen) maar bij andere soortgroepen zoals bijvoorbeeld dagvlinders is dit nog niet het geval. Meer informatie over het lezingenprogramma is te lezen in de EIS-nieuwsbrief die dit najaar verschijnt.

Vincent Kalkman

EIS-weekend in Dordtse Biesbosch 13-15 augustus 2004

Het jaarlijkse EIS-weekend vindt dit jaar plaats in de Dordtse Biesbosch waar we te gast zijn bij de Stichting Natuur- en Vogelwacht en verblijven in het biologisch centrum 'Jong Dordrecht'. Dit is een grote boerderij die op een prachtige locatie ligt, aan de rand van de Dordtse Biesbosch in staatsboswachterij 'De Elzen'. Mensen die deelnemen aan het weekend moeten zelf een matje en slaapzak meenemen; overige faciliteiten zijn in de boerderij aanwezig. Er is ruimte voor een beperkt aantal mensen en opgave is verplicht. Tijdens het weekend worden er afhankelijk van het aantal deelnemers elke dag één of meerdere excursies gehouden.
Voor opgaven of meer informatie: Vincent Kalkman, 071-5687670, kalkman@naturalis.nnm.nl.

Vincent Kalkman

Sprinkhanenexcursie zaterdag 4 augustus 2004

Dit jaar maakt EIS-Nederland in opdracht van de provincie Gelderland een soortbeschermingsplan van de zadelsprinkhaan en de kleine wrattenbijter. Eén van de gebieden die hiervoor onderzocht moet worden is de Posbank bij Arnhem. De tijdens deze excursies verzamelde gegevens worden dan ook gebruikt bij het opstellen van dit soortbeschermingsplan. De Posbank huisvest één van de grootste populaties van deze bijzondere soort en vermoedelijk zullen we dan ook meerdere individuen horen en zien.
Verzamelplaats en -tijd: noordkant station Rheden, zaterdag 4 augustus, 11 uur.
Voor opgaven of meer informatie: Vincent Kalkman, 071-5687670, kalkman@naturalis.nnm.nl.

Vincent Kalkman

■